

УДК 341.221.4:378(4-11)

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-1(324)-1-215-231

Мигович Ірина Вікторівна,

кандидат філологічних наук, доцент ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

irina.migovich@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0060-5387>

МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Концепт *інтернаціоналізації* у сфері вищої освіти бере свої витoki з 1980-х років, коли власне термін було використано в якості «парасолькового» на позначення міжнародного виміру національних систем вищої освіти. Більше 30 років активного функціонування однак не призвели до появи загальноживаного його визначення, якого не існує так само, як і цілісної структури механізмів реалізації процесу інтернаціоналізації. В якості ключової характеристики терміну більшість учених *на інституційному рівні* називають міжнародний характер діяльності національних класичних закладів вищої освіти (ЗВО), який базується на міжнародному співробітництві, програмах та послугах, а *на національному* – міжнародний вектор розвитку національних систем вищої освіти, спрямований на підтримку програм мобільності, програм подвійних та спільних дипломів, розвиток глобальних полікультурних компетентностей (Arum, 1992). Український науково-педагогічний контекст тлумачить інтернаціоналізацію наступним чином: «У вищій освіті це процес інтеграції освітньої, дослідницької та адміністративної діяльності закладу вищої освіти чи наукової установи з міжнародною складовою: індивідуальна мобільність (студентів, науковців, викладачів, адміністративного персоналу); створення спільних міжнародних освітніх і дослідницьких програм; формування міжнародних освітніх стандартів з метою забезпечення якості; інституційне партнерство, створення освітніх і дослідницьких консорціумів, об'єднань» (Національний освітній глосарій, 2014).

Поняттєвий аналіз наявних станом на 2018 рік визначень інтернаціоналізації системи вищої освіти дозволяє твердити, що провідною формою реалізації останньої є *мобільність (академічна мобільність)*, яку визначаємо як можливість упродовж періоду навчання вчитися один або більше семестрів у ЗВО іншої країни з зарахуванням дисциплін (кредитів) та періоду навчання. Мобільність є невід'ємною складовою системи вищої освіти, вона стимулює розвиток людського потенціалу (Доклад о развитии человека, 2009) і дає можливість говорити, що концепт інтернаціоналізації у сфері вищої освіти, основою

якого і визначаємо академічну мобільність, функціонував набагато раніше, ніж було представлено власне термін на його позначення (див. Табл. 1) (Altbach, 2004; Grayson, 2006; Van Der Wende, 1997).

Таблиця 1

**Історико-хронологічний аналіз функціонування концепту
інтернаціоналізації у сфері вищої освіти**

Період в історії розвитку людства	Християнський (XII – XVII ст.)	Індустріальний (XVIII ст. – 1945 р.)	Пост-індустріальний (1945 – 1980 рр.)	Глобальний (1980 р. – XXI ст.)
Чинники розвитку	Релігійні, культурні	Економічні, політичні	Політичні, ідеологічні	Культурні, академічні, політичні, економічні
Цілі й завдання інтернаціоналізації	Поширення християнства; розповсюдження культурних норм періоду Ренесансу та епохи Відродження	Заснування національних систем вищої освіти	Імпорт і експорт політичних ідеологій	Формування глобального суспільства знань; розвиток глобальних (у тому числі полікультурної) компетентностей; підвищення конкурентоздатності випускників національних ЗВО на глобальному ринку праці
Специфічні прояви	Індивідуальна мобільність студентів, викладачів	Експорт або імпорт національних моделей вищої освіти (зокрема як засобів колонізації)	Високий рівень організації співпраці з країнами Третього Світу у сфері вищої освіти	Міжнародне співробітництво на національному та інституційному рівнях – міжнародний вимір компонентів національних систем вищої освіти

Як бачимо, мобільність студентів та викладачів ще за часів християнського періоду історії розвитку людства була визначальним фактором дисемінації знань та культурних норм. Новітня історія дозволяє говорити про *тотальну мобільність*, яка охопила весь світ: «Плинна сучасність» (Бауман, 2008), роботи, присвячені *новій соціології мобільності*, дослідження спектру нових *мобільностей* і навіть *мобільної структури почиттів* (Cresswell, 2006; Cresswell, 2010; Sheller, 2006; Урри, 2012).

Повертаючись до поняття мобільності як основи та компоненту процесу інтернаціоналізації національних систем вищої освіти, зазначимо, що за даними UNESCO (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*), у 2010 році 3,6 млн. студентів здобували вищу освіту за межами своєї держави, у 2013 – 4,1 млн. осіб (UNESCO, 2016). Прогнозована кількість таких студентів у 2020 році сягатиме 5,8 млн. осіб. Дослідження *EURODATA*, здійснене Асоціацією Академічного Співробітництва в 2013 – 2015 роках, нарахувало більше 1,4 мільйона іноземних студентів в 31 країні, що брали участь в опитуванні

(28 держав-членів ЄС, 4 країни Європейської асоціації вільної торгівлі – Норвегія, Швейцарія, Ісландія, Ліхтенштейн і Туреччина) (Focus on Higher Education in Europe, 2015).

Емпіричний аналіз, що його було здійснено для визначення теоретичних засад функціонування концепту *інтернаціоналізація* та супутнього йому *академічна мобільність* у сфері вищої освіти, дозволив розробити методологію дослідження мобільності як компоненту та основи процесу інтернаціоналізації національних систем вищої освіти країн Східної Європи. Представимо методологію відповідно до етапів аналізу.

Перший етап – раціональний – дозволив визначити, що форми інтернаціоналізації національного рівня (програми двостороннього та багатостороннього обміну; інтернаціоналізація навчальних планів; програми професійного розвитку; міжнародне співробітництво; створення національних порталів для міжнародної презентації національних ЗВО; міжнародна акредитація освітніх програм; інтеграція дослідницької інфраструктури ЗВО в міжнародні мережі та залучення національних дослідницьких груп до міжнародних проектів, що фінансуються за допомогою міжнародних фінансових інструментів; створення закордонних асоціацій випускників, стратегічних альянсів з іноземними ЗВО тощо) є базою для мобільності як компоненту національної політики інтернаціоналізації систем вищої освіти досліджуваних країн.

Мобільність вимірюємо за допомогою двох статистичних показників: вхідна та вихідна мобільність. Вхідна мобільність обчислюється та презентується на офіційному сайті *EUROSTAT* – служби Європейського Союзу, яка займається збиранням статистичної інформації (у тому числі і у галузі вищої освіти та студентської мобільності) по країнам-членам ЄС, визначається відсотком іноземних студентів, які приїжджають в приймаючу країну для навчання, або проведення досліджень. Вихідну мобільність визначаємо відсотком національних студентів, які їдуть навчатися за кордон (The Internationalization of Higher Education, 2014). Твердимо, що вхідна мобільність є визнанням привабливості національних ЗВО країн з точки зору надання освітніх послуг, якості освіти або фінансової підтримки; в той час як вихідна мобільність є результатом заохочення студентів пройти частину навчання, здійснити дослідження в іншій країні, або результатом низької якості вищої освіти в рідній країні, або труднощів, з якими стикаються випускники на ринку праці в їхній рідній країні.

Другий етап – процесуальний – спрямований на вивчення інструментів реалізації мобільності в досліджуваних країнах. В якості таких інструментів називаємо національні стипендіальні програми та спеціальні програми, фінансовані міжнародними організаціями в галузі вищої освіти.

Так, в Україні функціонує *Бюджетна програма навчання та стажування за кордоном*, започаткована з метою підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки студентів, аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників, проведення авторських досліджень з

використанням сучасного обладнання і технологій, опанування новітніми методами, набуття досвіду здійснення науково-дослідної і викладацької діяльності, забезпечення інформаційного обміну, розширення наукових контактів із зарубіжними науковцями. Програма працює відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 411 «Питання навчання студентів та аспірантів, стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном», відповідно до якої Міністерство освіти і науки України оголошує конкурс з відбору на навчання студентів і аспірантів та стажування наукових і науково-педагогічних працівників у провідних ЗВО та наукових установах за кордоном, а також «Положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України», затвердження якого називаємо формальністю, адже його сприяння академічній мобільності в Україні є сумнівним.

Серед програм мобільності, фінансованих міжнародними організаціями, першою назвемо *Рамкову програму Європейського Союзу з досліджень та інновацій Horizon 2020*. Станом на 2017 рік за підсумками 446 конкурсів для 117 українських організацій-учасників програми передбачено фінансування у сумі 17,232 мільйонів євро (90 проєктів, 9 з яких координуються українськими організаціями). За цей час 1190 українських ЗВО та організацій підготували та подали на розгляд 915 проєктних пропозицій. Загальна вартість проєктів, у яких беруть участь 117 українських організацій – 465.851.011 євро (МОНУ, 2018). Міністерством освіти і науки України затверджено *Положення про національний контактний пункт Рамкової програми ЄС з досліджень та інновацій Horizon 2020* (Наказ МОН №1469 від 08 грудня 2016 року). Наразі формується *Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA)*. Зауважимо, що *Horizon 2020* не є єдиною програмою сприяння мобільності за фінансової підтримки міжнародних організацій. Інші програми представлено нижче у Матриці інструментів забезпечення мобільності з урахуванням галузей освітніх реформ (див. Табл. 2).

Таблиця 2

Матриця інструментів мобільності в Україні

Галузь освітньої реформи	Програма, що підтримує мобільність у визначеній галузі
політика в галузі освіти	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Erasmus+ higher education reform experts team (EU); ▪ Erasmus+ K2 projects (EU); ▪ Support of the development of higher education (Czech Development Agency); ▪ Support with reforms and enhancement of capacities in the field of higher education (Czech Development Agency); ▪ Higher education financing model (World Bank).
якість освіти	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Alliance USETI (USAID); ▪ Quality and Excellence in higher education in Ukraine (British Council); ▪ Mit Deutsch Zum Ziel (Goethe-Institute Ukraine); ▪ Erasmus+ projects (EU).

Галузь освітньої реформи	Програма, що підтримує мобільність у визначеній галузі
розвиток персоналу національних ЗВО	<ul style="list-style-type: none"> ▪ PRESETT (British Council); ▪ Quality and Excellence in higher education in Ukraine (British Council); ▪ Teaching English as a Foreign Language, Youth Development, Community Development (US Peace Corps in Ukraine); ▪ Enhancing knowledge, skills and attitudes related to human rights and democracy of the students and academic staff at Ukrainian universities (Estonia MFA); ▪ Academic Exchange Program (US Embassy); ▪ English Language Specialist Program.
інтернаціоналізація системи вищої освіти	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Quality and Excellence in higher education in Ukraine (British Council); ▪ TEMPUS projects (EU); ▪ Erasmus+ projects (EU); ▪ Jean Monnet projects (EU); ▪ Fulbright Program (US Department of State); ▪ Academic mobility programs (Hungary, Slovak Republic, Poland, Czech Republic, Bulgaria, Germany, France).
інтернаціоналізація планів і програм	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Deutsch lehren lernen: Cooperation with pedagogical university (Goethe-Institute Ukraine); ▪ Erasmus+ projects (EU).
врядування, лідерство	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Quality and Excellence in higher education in Ukraine (British Council); ▪ Transfer of Best Practices in School Management and International Cooperation (Czech Development Agency).
Доброчесність	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Strengthening Academic Integrity in Ukrainian Higher Education Program (SAIUP) (US Embassy); ▪ Risk Analysis of Issues Affecting the Integrity of the Ukrainian Higher Education System (Council of Europe).
інфраструктура	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Modernization of public education system in Ukraine (Czech Development Agency).

(МОНУ, 2018)

В Польській Республіці функціонує *Національна ініціатива Mobility Plus (Mobilność Plus)*, започаткована Міністерством науки і вищої освіти в 2012 році, яка надає можливість молодим науковцям (віком до 35 років), включаючи аспірантів, брати участь у дослідженнях, проведених у відомих міжнародних дослідницьких установах. У 2015 році було оголошено запуск польської державної програми *Studies for the Outstanding (Studia dla wybitnych)*. Програма призначена для надання грантів на навчання в кращих міжнародних університетах Шанхайського рейтингу (Академічний рейтинг всесвітніх університетів) для випускників бакалаврів та видатних студентів, які закінчили 3 курс магістерської програми. Програма була призупинена в 2016 році, наразі уряд працює над покращенням процедур застосування та відбору аплікантів для програми (EURYDICE, 2018).

Можливості для польських студентів для проведення навчального періоду в країнах Європейського Союзу виникли в 1990 році, коли

співтовариство запустило програму *TEMPUS* для Польської Республіки, Угорщини та Чехословаччини. У 1998 році, як і інші країни-кандидати в ЄС, Польща приєдналася до *Intra-Community Socrates Programme*, відповідно до якої студенти могли пройти навчання в рамках програми *Erasmus*. У період з 2007 по 2013 рік *Erasmus* був частиною великої *EU Lifelong Learning Programme*. Програма *Erasmus+* (2014 – 2020), якою опікується *Фонд розвитку системи освіти*, пропонує декілька можливостей для мобільності польських студентів. В межах програми *Erasmus+ Action 1. Learning Mobility* студенти першого, другого та третього курсів можуть пройти навчання від 3 до 12 місяців або практику від 2 до 12 місяців на підприємстві або в іншій організації за кордоном. Ці види мобільності відбуваються в рамках проектів мобільності, заснованих на угодах між ЗВО студентів та установами / організаціями за кордоном. Мобільність для студентів також може реалізовуватися в межах двох типів проектів – *Strategic Partnerships* та *Capacity Building in Higher Education* в межах програми *Erasmus+*. Стратегічні партнерства можуть включати інтенсивні програми для студентів тривалістю від 5 до 2 місяців (літні школи) та змішану мобільність (*blended mobility*) як комбінацію фізичної мобільності (коротке перебування в іншій країні) та віртуальної мобільності (участь у віртуальному навчанні). Як і в *Action 1*, у програмі *Capacity Building in Higher Education* студенти можуть пройти навчання (від 3 до 12 місяців) або практику (від 2 до 12 місяців) за кордоном (EURYDICE, 2018).

Центральноєвропейська програма обміну (CEEPUS) є першою програмою багатостороннього співробітництва в галузі освіти в Європі, заснованою на основі міжнародної багатосторонньої угоди. Польська Республіка бере участь у програмі з 1994 року. Програма головним чином підтримує створення міжвузівських мереж, де партнери з принаймні трьох країн впроваджують спільні програми; пропонує стипендії студентам та викладачам на основі принципу, згідно якого кожна країна повинна фінансувати принаймні 100 стипендій для внутрішньої мобільності протягом кожного навчального року. Стипендії надаються на короткі навчальні візити, семестрові періоди навчання та практичні заняття. Підтримка також передбачена для навчальних семінарів, мовних курсів та спеціалізованих курсів (EURYDICE, 2018).

В рамках *Fulbright Programme* Польсько-Американська Комісія Програми пропонує стипендії для навчання та науково-дослідної роботи, які фінансуються Міністерством науки та вищої освіти Польщі та Державним департаментом США. Стипендіями нагороджуються, серед іншого, випускники польських ЗВО, які планують або були зараховані на перший курс магістратури / докторантури в американських навчальних закладах (від 9 до 10 місяців). Аспіранти готують свої докторські дисертації у польських ЗВО або дослідницьких установах для проведення дослідницького проекту в американському навчальному закладі (від 6 до 9 місяців); для громадян США можливі аспірантури або

дослідження у польських ЗВО або наукових установах (від 9 до 10 місяців).

Польська Республіка підтримує кілька державних стипендіальних програм для студентів Східного партнерства та пострадянських країн. Вони включають, наприклад, Стипендіальну програму Констани Каліновського (*Konstanty Kalinowski Scholarship Programme*), Програму для фахівців східних студій, стипендіальну програму Стефана Банаха для студентів другого та третього курсів (*Stefan Banach Scholarship Programme for second- and third-cycle studies*) (EURYDICE, 2018).

В Словацькій Республіці найважливішим інструментом для сприяння мобільності є програма *Erasmus+ (SK)*, яка є правонаступником програми *Lifelong Learning Programme* – Програми навчання впродовж життя (2007 – 2013 роки). Окрім неї працює також *National Scholarship Programme*, яка фінансується Міністерством освіти, науки, досліджень та спорту Словацької Республіки і надає: 1) стипендії для студентів та аспірантів в словацьких ЗВО для покриття витрат на проживання впродовж другого рівня вищої освіти (ступінь магістра / докторантура), а також навчання або дослідження протягом докторських студій в обраному іноземному ЗВО; 2) підтримку мобільності іноземних студентів, аспірантів, викладачів, дослідників для перебування в словацьких ЗВО та дослідницьких організаціях; 3) гранти на проїзд, пов'язаний з плановим дослідженням, перебування за кордоном для студентів та аспірантів, викладачів, науковців та артистів Словацької академії наук (EURYDICE, 2018).

Мобільність також підтримується стипендіальними програмами *Міжнародного Вишеградського фонду* у співпраці з національними міністерствами освіти країн V4. Стипендії призначені для студентів та молодих вчених, а також для студентів, які вже навчалися щонайменше чотири терміни у ЗВО під час подання заявки на стипендію. Програма *CEEPUS* надає стипендії для: мобільності студентів, аспірантів та викладачів, навчання студентів та аспірантів (від 3 до 10 місяців), короткострокових перебувань студентів та аспірантів у зв'язку з написанням дипломної роботи або дисертації (1 – 2 місяці), читання лекцій та проведення досліджень для викладачів (1 місяць). *Scholarship programme EEA Slovakia – Mobility project between higher education institutions* зосереджена на підтримці міжнародної мобільності студентів, аспірантів та наукових співробітників ЗВО Словаччини та країн-донорів (Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн), які є членами *Erasmus Charter* вищої освіти (ЕСНЕ). Програма передбачає: довгострокову мобільність студентів та аспірантів, яка триває від 3 до 12 місяців протягом принаймні одного повного семестру; мобільність академічного персоналу, яка дозволяє науковцям викладати протягом короткого проміжку часу у ЗВО країн-партнерів (від 3 до 6 тижнів). *Action Austria – Slovakia* – двостороння програма підтримки співпраці між Австрією та Словаччиною у галузі вищої освіти, науки та досліджень, яка

фінансується Міністерством освіти, науки, досліджень та спорту Словацької Республіки та Федеральним міністерством науки, досліджень та економіки Австрійської Республіки. Підтримка пріоритетних напрямків відбувається у формі індивідуальних стипендій: 1) стипендії студентам магістратури (1 – 3 місяці); 2) стипендії для аспірантів (3 – 6 місяців); 3) стипендії для аспірантів на проведення досліджень (3 – 6 місяців); 4) стипендії для участі у літніх мовних школах. *Academic mobilities* – стипендіальна програма, яка базується на дійсних двосторонніх угодах між Словацькою Республікою та іншими державами. На основі двосторонніх угод та прямих пропозицій від іноземних урядів *SAlA* організовує процедуру відбору стипендій у 30 країнах, а також прийом іноземних грантодавців до національних ЗВО. *Grant Programme for Strengthening Analytical Capacities in Public Administration* спрямована на надання можливості роботи та досліджень співробітникам державних установ в іноземних провідних ЗВО з метою набуття актуальних навичок і подальшого підвищення якості формування державної політики країни. Стипендія покриває витрати на навчання, проживання, транспортні витрати та страхування подорожі на термін не більше двох академічних років, після чого аплікант зобов'язується повернутися і працювати в державних установах Словаччини протягом трьох наступних років. Програму підтримує Міністерство освіти, науки, досліджень та спорту Словацької Республіки (EURYDICE, 2018).

Чеські національні ЗВО пропонують своїм студентам, які навчаються на програмах бакалавра, магістра, а також докторських ступенів навчання та можливість проведення досліджень в закладах вищої освіти за кордоном. Мобільність чеських студентів відбувається в межах: програм співпраці між університетами чи факультетами; міжнародних програм / програм професійного розвитку; відповідно до міждержавних або міжвідомчих угод; в межах науково-дослідних та інших проектів (EURYDICE, 2018). Співпраця між університетами чи факультетами базується на двосторонніх угодах, що укладаються для підтримки мобільності студентів (навчання, короткострокові навчальні візити, літні мовні курси). Ці мобільності можуть покриватися стипендіями, але не завжди. Існує можливість скористатися підтримкою стипендіальних фондів університету чи факультету або ресурсами Міністерства освіти, молоді та спорту (проекти інституційного розвитку).

ЗВО реалізують міжнародне співробітництво в рамках таких програм, як *Erasmus+*, *CEEPUS* (основна увага приділяється багатосторонньому співробітництву між країнами Центральної та Східної Європи), *Aktion Czech Republic – Austria* (програма, спрямована на співробітництво в галузі науки та досліджень між Чехією та Австрією); грантів *EEA* та Норвегії. Так, в рамках програми *Erasmus+* у 2014 році 8237 студентів чеських ЗВО було відправлено за кордон, з яких 6555 студентів було відправлено на навчання та 1682 – на практичні

заняття. *CEEPUS* в Чеській Республіці спрямована на підтримку регіонального співробітництва в галузі вищої освіти і має такі самі умови, що і у Польській та Словацькій Республіках. *AKTION Czech Republic – Austria* сприяє двосторонньому співробітництву у галузі освіти та науки між Чеською Республікою та Австрією. Програма надає стипендії для навчання та наукового перебування, а також для участі в літніх мовних та професійних школах. Крім того, підтримуються проекти, спрямовані на інституційну співпрацю між національними ЗВО. Три країни, що не є членами ЄС (Ісландія, Князівство Ліхтенштейн та Норвегія), створили гранти Європейської економічної зони (*EEA*), а Норвегія започаткувала на додачу до цього окремий грант. Ці гранти спрямовані також на дослідження та співпрацю у сфері вищої освіти. Пріоритетні сектори співпраці включають освіта та молодіжне підприємництво. Підтримується навчальна мобільність та мобільності персоналу між країнами-донорами та країнами-бенефіціарами (*EURYDICE*, 2018).

Студентам чеських національних ЗВО доступні також можливості, які пропонує *Міжнародний Вишеградський фонд*, який, як ми зазначали раніше, було створено з метою сприяння розвитку співпраці та зміцненню зв'язків серед країн Центральної Європи. Чеські студенти можуть навчатися / проводити дослідження у країнах Вишеградської групи (*Intra-Visegrad Scholarships*) або в сусідній країні, яка не є членом групи V4 – Албанія, Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Грузія, Македонія, Молдова, Чорногорія, Сербія та Україна – на тих самих умовах, про які йшлося при розгляді мобільності цього типу у Польській та Словацькій Республіках.

Чеська Республіка співпрацює з іншими країнами в галузі вищої освіти на основі міжнародних угод. Детальна інформація про стипендії, що пропонуються на основі міжнародних угод, опублікована Міністерством освіти, молоді та спорту через *Агенцію академічної інформації (AIA)*, яка є частиною Центру Міжнародного співробітництва в галузі освіти. Стипендії виділяються двома способами: 1) на основі квот (окремі ЗВО виділяють певну кількість стипендій, кандидати обираються безпосередньо університетами); 2) шляхом конкуренції (стипендії призначені для всіх ЗВО у Чеській Республіці, AIA організовує процедуру відбору). Чеські університети також можуть використовувати *Централізовані програми розвитку* та ресурси відповідно до *Інституційних програм* як джерел фінансування мобільності студентів (*EURYDICE*, 2018).

Багато іноземних візитів академічного персоналу здійснюється в межах програм наукової співпраці. Ці візити фінансуються за рахунок грантів, спрямованих на конкретні дослідницькі проекти. Основними грантодавцями в Чеській Республіці є *Чеський науковий фонд (GACR)*, *Технологічне агентство Чеської Республіки (TACR)* та окремі міністерства. Чеські вчені також можуть подати заявку на отримання

стипендій на спеціальні дослідницькі проекти від зарубіжних програм. При Чеській Академії наук створено *Euraxess Czech Republic Service Centre* (Сервісний Центр Чеської Республіки *Euraxess*) для підтримки мобільності дослідників. Центр є частиною Центру європейських мереж сервісів *EURAXESS* і має на меті надання інформації та послуг, необхідних для здійснення перебування міжнародних дослідників у Чеській Республіці, а також чеських дослідників за кордоном. На базі національних ЗВО створено також мережу регіональних пунктів співпраці. Проект підтримується Міністерством освіти, молоді та спорту в рамках програми *EUPRO*. Мобільність також підтримується деякими фондами, прикладом чого є стипендії на поїздки з метою навчання, викладання та науково-дослідної роботи для молодих вчених, включені до річних планів програм деяких чеських фондів, таких як Чеська літературна фундація та Фонд Йозефа, Марії та Зденека Хлавки (*Josef, Marie and Zdeněk Hlávka Fund*).

Третій етап – результативний – передбачав вивчення інтенсивності показників мобільності студентів в межах досліджуваних країн. Зазначимо, що поступова інтеграція української системи вищої освіти до Болонського процесу робить можливою і так звану зовнішню мобільність стосовно України, коли громадяни інших держав – членів Європейського Союзу приїжджають на навчання до України. Будучи обмежені рамками нашого дослідження представимо процес зовнішньої мобільності громадян Польської, Чеської та Словацької Республік в межах досліджуваних країн.

Таблиця 3

Студенти – громадяни Польської Республіки за кордоном

Країна приймаючої мобільності (Inbound Mobility)	Рік					
	2011 - 2012	2012 - 2013	2013 - 2014	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017
Україна	-	-	-	871	689	672
Чеська Республіка	364	346	382	363	360	-
Словацька Республіка	130	178	264	350	463	-

(UNESCO Institute for Statistics, 2018)

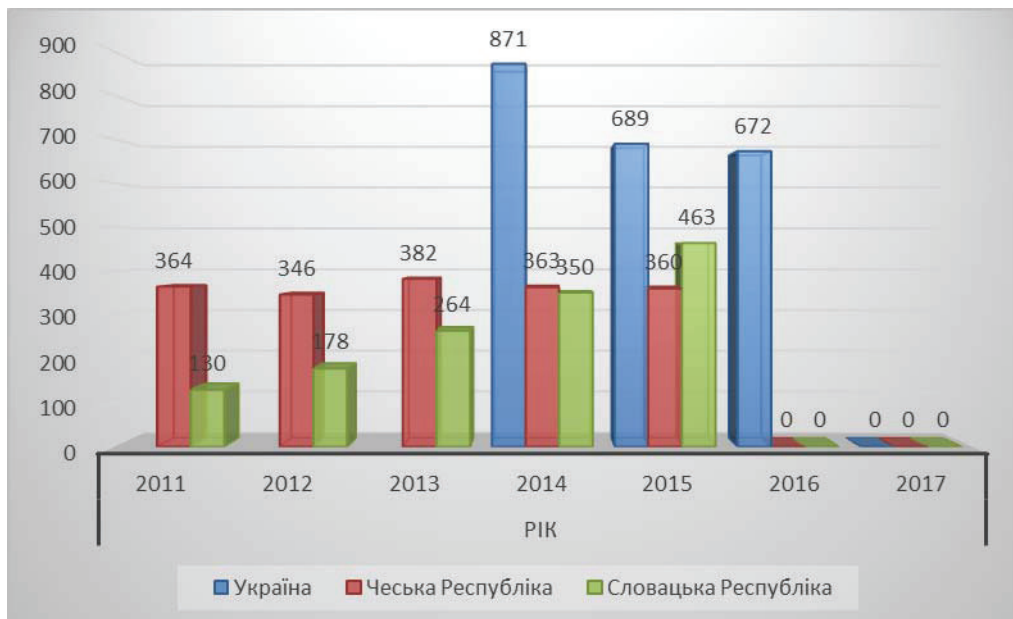

Рис. 1. Студенти – громадяни Польської Республіки за кордоном

Таблиця 4

Студенти – громадяни Чеської Республіки за кордоном

Країна приймаючої мобільності (Inbound Mobility)	Рік					
	2011 - 2012	2012 - 2013	2013 - 2014	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017
Україна	101	88	75	95	88	-
Польська Республіка	529	650	805	594	757	1189
Словацька Республіка	4979	4996	5502	5482	5045	-

(UNESCO Institute for Statistics, 2018)

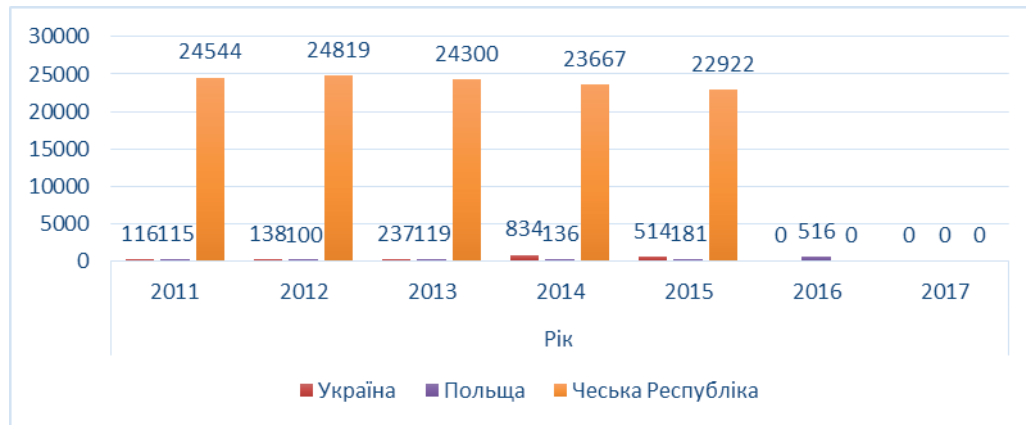
Рис. 2. Студенти – громадяни Чеської Республіки за кордоном

Таблиця 5

Студенти – громадяни Словацької Республіки за кордоном

Країна приймаючої мобільності (Inbound Mobility)	Рік					
	2011 - 2012	2012 - 2013	2013 - 2014	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017
Україна	116	138	237	834	514	-
Польська Республіка	115	100	119	136	181	516
Чеська Республіка	24544	24819	24300	23667	22922	-

(UNESCO Institute for Statistics, 2018)

Рис. 3. Студенти – громадяни Словацької Республіки за кордоном

Загалом в межах Європейського Союзу в окреслений нами часовий відрізок навчалася така кількість громадян України, Польської, Чеської, Словацької Республік (показник зовнішньої мобільності).

Таблиця 6

Зовнішня мобільність, Регіон Східної Європи

Країна	Рік						
	2011 - 2012	2012 - 2013	2013 - 2014	2014 - 2015	2015 - 2016	2016 - 2017	2017 - 2018
Україна	21827	21275	25992	32843	50309	57913	57913
Польська Республіка	796	906	1283	2147	1994	2054	2054
Чеська Республіка	5679	5862	6462	6356	5981	6442	6442
Словацька Республіка	26928	27177	27121	26231	25111	25593	25593

(UNESCO Institute for Statistics, 2018)

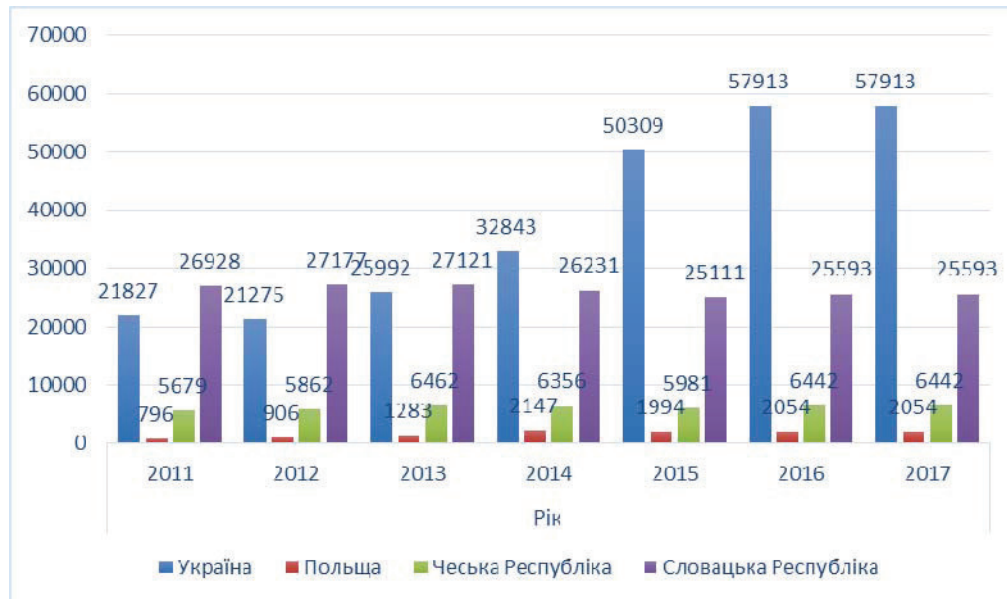

Рис. 4. Студенти – громадяни України, Польської, Чеської та Словацької Республік на навчання в країнах ЄС

Підводячи підсумок, називаємо мобільність інструментом обміну та набуття досвіду, а також побудови реляційного капіталу. У чотирьох досліджуваних країнах наявна велика кількість механізмів фінансової підтримки мобільності як основи та компоненту процесу інтернаціоналізації національних систем вищої освіти країн. Статистичні дані свідчать про інтенсивність мобільності, тобто про зростання кількості учасників процесу за визначений проміжок часу. Стимулами для цього називаємо: 1) можливості для навчання вдома обмежені, але віддача від освіти вдома висока, тому студенти здобувають бажану освіту й повертаються додому; 2) можливості для навчання вдома є, але віддача від освіти нижча, ніж в країні призначення, тому студенти їдуть здобувати освіту за кордон з намірами там залишитись на постійне проживання. Перспективою подальшого дослідження вважаємо визначення швидкості мобільності та подальшого сукупного індексу мобільності для національних систем вищої освіти України, Польської, Чеської та Словацької Республік.

Список використаної літератури

1. Arum? S., Van de Water J. (1992) The need for a definition of international education in US universities. *Bridges to the futures: Strategies for internationalizing higher education*. P. 191–203.
2. **Національний освітній глосарій: вища освіта.** / авт.-уклад.: В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с.
3. **Доклад о развитии человека 2009. Преодоление барьеров: человеческая мобильность и развитие.** Москва: «Весь мир», 2009.

4. **Altbach, Ph.** (2004)/ Globalization and the university: myths and the realities in an unequal world. *Tertiary Education and Management*. P. 3–25.
5. **Grayson, J. P.** (2006)/ The experiences and outcomes of domestic and international students at UBC, York, McGill and Dalhousie. *Internationalizing Canada's Universities Symposium: Practices, Challenges, and Opportunities*. URL: <http://international.yorku.ca/global/conference/canada/papers/Paul-Grayson.pdf>.
6. **Van Der Wende, M.,** Kalvermark, T. (1997). Missing links: The relationship between national policies for internationalization and those for higher education in general. *National policies for the internationalization of higher education in Europe*. P. 10–31.
7. **Бауман З.** Текущая современность. Санкт-Петербург: Питер, 2008.
8. **Cresswell, T.** (2006). On The Move. Mobility in the modern Western World.
9. **Cresswell, T.** (2010). Towards and Politics of Mobility. *Environment and Planning D: Society and Space*. Vol. 28, P. 17–31. URL: http://www.academia.edu/538488/Towards_a_Politics_of_Mobility.
10. **Sheller M.,** Urry J. (2006). The new mobilities paradigm. *Environment and Planning*. Vol. 38. P. 207–226.
11. **Урри Дж.** Мобильности. Москва: Праксис, 2012.
12. **UNESCO.** Global flow of tertiary-level students. 2016. URL: <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-student-flow-viz.aspx>.
13. **Focus on Higher Education in Europe 2015.** The Impact of the Bologna Process. URL: <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/PUB9008.pdf>.
14. **The Internationalization of Higher Education.** UNESCO European Centre for Higher Education [Romania]. Higher Education in Europe. Vol. 32. 2014.
15. **Міністерство освіти і науки України** URL: <https://mon.gov.ua/ua>.
16. **EURYDICE.** Poland. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/mobility-and-internationalisation-50_en.
17. **EURYDICE.** Czech Republic. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/mobility-and-internationalisation-63_en.
18. **EURYDICE.** Slovak Republic. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/mobility-higher-education-17_en.
19. **UNESCO** Institute for Statistics. URL: <http://data.uis.unesco.org/#>.

References

1. **Arum, S.,** Van de Water, J. (1992). The need for a definition of international education in US universities. *Bridges to the futures: Strategies for internationalizing higher education* [in English].
2. **Nationalnyi** pedahohichnyi glossarii: vyscha osvita. [National Educational Glossary: Higher Education] (2014). / avt.-uklad.: V. M. Zakharchenko, S. A. Kalashnikova, V. I. Luhovyi, A. V. Stavytskyi, Yu. M. Rashkevych, Zh. V. Talanova. Kyiv: TOV «Vydavnychiy dim «Pleiady». [in Ukrainian].
3. **Doklad** o razvitii cheloveka 2009. [Human Development Report 2009.]. Preodolenie bar'erov: chelovecheskaya mobil'nost' i razvitie. (2009). Moskva, Izd-vo «Ves' mir» [in Russian].
4. **Altbach, Ph.** (2004). Globalization and the

university: myths and the realities in an unequal world. *Tertiary Education and Management* [in English]. **5. Grayson, J. P.** (2006). The experiences and outcomes of domestic and international students at UBC, York, McGill and Dalhousie. *Internationalizing Canada's Universities Symposium: Practices, Challenges, and Opportunities*. URL: <http://international.yorku.ca/global/conference/canada/papers/Paul-Grayson.pdf> [in English]. **6. Van Der Wende, M.,** Kalvermark, T. (1997). Missing links: The relationship between national policies for internationalization and those for higher education in general. *National policies for the internationalization of higher education in Europe* [in English]. **7. Bauman, Z.** (2008). *Tekuchaya sovremennost'*. [Flowing modernity]. Sankt-Peterburh: Piter [in Russian]. **8. Cresswell, T.** (2006). On The Move. Mobility in the modern Western World [in English]. **9. Cresswell, T.** (2010). Towards and Politics of Mobility. *Environment and Planning D: Society and Space*. Vol. 28. URL: http://www.academia.edu/538488/Towards_a_Politics_of_Mobility [in English]. **10. Sheller, M.,** Urry, J. (2006). The new mobilities paradigm. *Environment and Planning*. Vol. 38. [in English]. **11. Urri, Dzh.** (2012). Mobil'nosti. [Mobility]. Moskva: Praksis [in Russian]. **12. UNESCO.** (2016). Global flow of tertiary-level students. URL: <http://www.uis.unesco.org/Education/Pages/international-student-flow-viz.aspx> [in English]. **13. Focus** on Higher Education in Europe 2015. The Impact of the Bologna Process. (2015). URL: <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/PUB9008.pdf> [in English]. **14. The Internationalization** of Higher Education. UNESCO European Centre for Higher Education [Romania]. (2014). Higher Education in Europe. Vol. 32 [in English]. **15. Ministerstvo** osvity i nauky Ukrainy. [Ministry of Education and Science of Ukraine]. (2018). URL: <https://mon.gov.ua/ua> [in Ukrainian]. **16. EURYDICE.** Poland. (2018). URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/mobility-and-internationalisation-50_en [in English]. **17. EURYDICE.** Czech Republic. (2018). URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/mobility-and-internationalisation-63_en [in English]. **18. EURYDICE.** Slovak Republic. (2018). URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/mobility-higher-education-17_en [in English]. **19. UNESCO** Institute for Statistics. (2018). URL: <http://data.uis.unesco.org/#> [in English].

Мигович І. В. Мобільність як основа національної політики інтернаціоналізації систем вищої освіти країн Східної Європи

Стаття присвячена дослідженню мобільності як компоненту та основи національної політики інтернаціоналізації систем вищої освіти країн Східної Європи. Інтернаціоналізація національної системи вищої освіти передбачає будь-яку діяльність системи вищої освіти чи закладу, що здійснюється з перетином національного кордону, в якій задіяні всі

суб'єкти освітнього процесу. Мобільність визначено як можливість упродовж періоду навчання вчитися один або більше семестрів у закладі вищої освіти іншої країни з зарахуванням дисциплін (кредитів) та періоду навчання та як невід'ємну складову системи вищої освіти, що стимулює розвиток людського потенціалу. Методика дослідження мобільності як компоненту та основи національної політики інтернаціоналізації систем вищої освіти країн Східної Європи розроблена з урахуванням трьох етапів – раціонального, процесуального, результативного, які дозволяють окреслити теоретичні засади, проаналізувати наявні інструменти мобільності в Україні, Польській, Чеській та Словацькій Республіках, на підставі статистичних даних встановити інтенсивність мобільності, тобто зростання кількості учасників процесу за визначений проміжок часу.

Ключові слова: система вищої освіти, інтернаціоналізація, мобільність, інтенсивність мобільності, Східна Європа.

Мигович И. В. Мобильность как основа национальной политики интернационализации систем высшего образования стран Восточной Европы

Статья посвящена исследованию мобильности как компонента и основы национальной политики интернационализации систем высшего образования стран Восточной Европы. Интернационализация национальной системы высшего образования предполагает любую деятельность системы высшего образования или учреждения, которая осуществляется при условии пересечения национальной границы, в которой задействованы все субъекты образовательного процесса. Мобильность определена как возможность в течение периода обучения учиться один или больше семестров в учреждении высшего образования другой страны при условии зачисления дисциплин (кредитов) и периода обучения; как неотъемлемая составляющая системы высшего образования, которая стимулирует развитие человеческого потенциала. Методика исследования мобильности как компонента и основы национальной политики интернационализации систем высшего образования стран Восточной Европы разработана с учетом трех этапов – рационального, процессуального, результативного, которые позволяют определить теоретические основы, проанализировать имеющиеся инструменты мобильности в Украине, Польской, Чешской и Словацкой Республіках, на основании статистических данных установить интенсивность мобильности, иными словами, рост количества участников процесса за определенный промежуток времени.

Ключевые слова: система высшего образования, интернационализация, мобильность, интенсивность мобильности, Восточная Европа.

Myhovych I. Mobility as the Basis of National Internationalization Policy of the Eastern Europe Higher Education Systems

The article is devoted to the investigation of mobility as a component and the basis of the national policy of internationalization of higher education systems in Eastern Europe. Internationalization of national higher education system implies any activity which is carried out at the intersection of national borders, ranges from traditional study abroad programs, which allow students to learn about other cultures, to providing access to higher education in countries where local institutions cannot meet the demand. Other activities stress upgrading the international perspectives and skills of students, enhancing foreign language programs, and providing cross-cultural understanding. Mobility has been identified as a possibility for a certain period to study at a higher education institution in a foreign country with an enrollment of subjects (credits) and periods of studies; as an integral part of the system of higher education which promotes the development of human potential. The complex of methods for the investigation of mobility as a component and the basis of the national policy of internationalization of higher education systems in Eastern Europe has been elaborated taking into account three stages – rational, procedural, resultative, that have allowed to outline the theoretical foundations, analyze existing mobility instruments in Ukraine, Polish, Czech and Slovak Republics, on the basis of statistical data identify the intensity of mobility, that is, the increase in the number of participants of the process within the preliminary identified timeframe.

Key words: higher education system, internationalization, mobility, intensity of mobility, Eastern Europe.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2019 р.

Прийнято до друку 29.03.2019 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Курило В. С.